

միջոց տուեց այս կեանքին խաւարից աչքս քցելու յաւիտեան-
կան կեանքի սրբութիւն սրբոցի վերայ, որ ինձ իւր վարդապետ
տութեամբ մեղքերից ազատելով, տարաւ, բարձրացրեց, հաս-
ցրեց իսկական ազատութեան, իսկական հոգեւոր կեանք ունե-
նալու: Յիսուսի Քրիստոսի՝ իմ Փրկչի շնորհովն ու օգնութիւ-
նով ամեն բանի մէջ զօրաւոր եմ, ինչպէս որ Տէրաւ Իօսէփ
որեան կ'ապրէ: Ամէն:

Գ. Ե. ԱՂՈՓԻՐԵԱՆՑ.

ՀԱՄԱՆԳՂԻԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ:

Անցեալ ամառ Լոնդոնում տեղի ունեցաւ համադղիական եկեղեցական
ժողովը (էրրորդը), որ կոչվում է Լամբէտեան, որովհետեւ Լոնդոնի Արքե-
պիսկոպոսի պալատը գտնւում է Լամբէտ թաղում: Յայտնի է որ Անգ-
լիական — եպիսկոպոսական եկեղեցու հետեւողները բազմաթիւ են աշխար-
հիս ամեն մասերում և ամեն ուրեք կան վիճակաւոր եպիսկոպոսներ, որոնք
հովոււմեն իրանց հօտերը գրեթէ անկախ, թէև բարոյապէս ճանաչում են
բուն անգլիական եկեղեցին իբրև իրանց մայր: Անգլիական եպիսկոպոսա-
կան եկեղեցու հովիւք տեսնելով, որ իրանց անջատեալ գիրքը թուլացնում
է եկեղեցու յոժը պատերազմելու համար ծագող նոր մոլար վարդապետու-
թեանց և ժողովրդոց մէջ արմատացող չարեաց դէմ, որոշեցին տասն
տարին միանգամ ընդհանուր ժողով կազմել և միացեալ ուժերով որոնել և
գտնել այն միջոցներն, որոնց գործադրութեամբ կարողանայ անգլիական
եկեղեցին ամենուրեք թէ մոլար վարդապետութեանց և թէ ժողովրդոց մէջ
արմատացած և արմատացող հասարակական և կրօնական — բարոյական չա-
րեաց առաջն առնել և իւր հօտի մէջ հաստատուն պահել եկեղեցու վար-
դապետութիւնն ու քրիստոնէական բարոյականութիւնը: Առաջին ժողովը
տեղի ունեցաւ 1867 թուականին և անցեալ տարի եղաւ երրորդ ժողովն,
որ կազմուած էր 150 եպիսկոպոսներից, որոնք գումարուել էին Լոնդոնում
բուն Անգլիայի վիճակներից, Ամերիկայի այլ և այլ պետութիւններից,
Ասիոյ, Աֆրիկայի, ու Աւստրալիայի զանազան նահանգներից, ինչպէս և
Ովկիանական կղզիներից: Այս ժողովի որոշման և նշանակութեան Ռուսաց

Церковн. Вѣстникъ շաբաթաթերթը նուիրումէ «իւր վերջին № 52 ում մի յօդուած» յաւելնէ ինչպէս վերնագրով որոյ ռափանդակութիւնն է. (Ներկայ ժամանակի եկեղեցական հասարակական պահանջների ընդհանուր մարդկային բնաւորութիւնը պատերազմ ընդդէմ գլխաւոր երեւոյթների հասարակական չարեաց՝ հարեցողութեան և անբարոյականութեան՝ Գիրակի օրերի սրբապահութիւն. եկեղեցական կրօնական կեանքի միակերպութը բարձրացնելու մասին ընդհանուր հոգացողութիւն)։

Համանգրիական ժողովը քննութեան ենթարկեց եկեղեցական — կրօնական և հասարակական կեանքի շատ կողմերը, և որովհետեւ ժողովի անդամները ներկայացուցիչներ էին աշխարհիս բոլոր մասների, ուստի և նոցա քննութեան առարկայք կարող են համարվել նկարագիր ներկայ ժամանակի ընդհանուր եկեղեցական — հասարակական վիճակի։ Մարդոց բնակարան — հրկիւրները կարող են լինել զանազան իրանց արտաքին բնաւորութեամբ, ըստ արդիւնաբերութեան և ըստ կլիմայի, բայց մարդն իւր էական գծերով ամենուրեք մի և նոյնն է։ Ամենուրեք տիրապետող են նոյն մարդկային կրքերն, որոնց աստիճաններն են միայն տարբեր, և ամենուրեք նկատուում են մի և նոյն հակամիտութիւնք և արատք։ Սոյն վիճակն էր և ի հնումն, երբ ազգերը համեմատաբար միմեանցից անջատեալ դրութեան մէջ էին, իսկ այժմ՝ յարաբերութեանց անչափ դիւրութեան և մոնաւանդ մտաւոր հաղորդակցութեանց միջոցների պատճառով, բոլոր ազգերը, ապրելով մի և նոյն տպաւորութեանց ներքոյ, ընդհանրապէս ներկայացնում են այնպիսի միակերպ բազմութիւն, որ մէկի փորձը գրեթէ ամբողջապէս գործադրելի է միւսի կեանքի համար և կարող է սօրա համար գործնական խրատ լինել։ Ժողովի ուշադրութիւնը գրաւող առաջին առարկան եղաւ այն մեծ հասարակական չարիքն, որ ծիւրում է ազգերի բարոյական և տնտեսական ուժերն, այն է արեցութիւնը։ Այս չարիքը շատ զօրանում է ամեն երկիրներում և այն իրողութիւնն, որ ժողովն ամենից առաջ նորա վերայ դարձրեց իւր ուշքն, ապացոյց է թէ որքան նա պատերազմն այդ չարեաց դէմ համարում է անհրաժեշտ և անյետաձգելի։ Այս չարեաց տարածման գլխաւոր պատճառ համարում է ժողովն ներկայ

ազգերի կեանքի մէջ բարոյական սկզբունքների նուազումն, մարդոց հակամիտութիւնը դէպի նիւթական մարմնաւոր բաւականութիւնը, որովհետեւ արեւոյդութիւնը հէնց մարմնաւոր մեղք է: Թէեւ ըստ որոշման յանձնաժողովի, որ մշակեց այդ խնդիրը, « արեւոյդութիւնը մեղքերից ամենամեծը չէ, բայց դժուար է ժխտել, որ նա ամենակորստաբերն է: Եւ եկեղեցին տեսնելով նորա հասցրած չարիքն ու թշուառութիւնքը, չէ կարող անտարբեր հանդիսատես լինել և պարտական է որոնելու այն միջոցներն, որոց օգնութեամբ կարելի լինէր ներգործել յաջողութեամբ նորա դէմ »: Աւերջին յիսուռն տարիների փորձերը ցոյց տուին, որ այս չարեաց դէմ պատերազմը հնարաւոր է և զանազան երկիրներում գործ դրված միջոցները արին արդիւնաւոր ներգործութիւն: Այս վերաբերութեամբ ժողովը մատնացոյց եղաւ « Գեղեց Ը՛յալե՛ք ի՛նչպէ՛ս ի՛նչպէ՛ս », կազմելու կարեւորութեան վերայ, որոնք գրաւելով յանդամակցութիւն իւրեանց աւելի պատուաւոր և ազդեցիկ անձանց, կարող են մեծ կշիռ տալ հասարակական կարծեաց ընդդէմ արեւոյդութեան, այդ արատն աւելի ատելի անել ուրիշների աջքերում և իրանց անձնական օրինակով ազդել շրջապատողների վերայ: Բայց հնարաւոր են և ընդհանուր պետական միջոցների գործադրութիւնք այդ չարիքի դէմ: Որովհետեւ արեւոյդութիւնը մարմնաւոր արատ է. ուստի և նորա վերաբերութեամբ հարկ է ներգործել, ինչպէս և այլ մարմնաւոր արատների վերաբերութեամբ ընդհանրապէս—սոյսինքն հեռացնելով փորձութեան և գայթակղութեան առարկայքը: « Բոլոր մարմնաւոր գայթակղութեանց մէջ մեծ կշիռ ունի տարբերութիւնը թէ առձեռն մօտիկ են գտանվում գայթակղութեանց և փորձութեանց առարկայք, թէ հեռու: Եթէ այս դէպքում մարդս թոյլ է նրան անկումից ազատելու միակ յոյսն է հեռու պահել նրանից գայթակղութեան առարկայն և նրան հեռու պահել վերջինից »: Այս հիման վերայ առաջարկուում են այնպիսի միջոցներ, որպիսիք են գնեանների թուի նուազեցումն, ոգելից ըմպելիք վաճառելու ժամերի կրճատումն և արգելք տօն օրերին ըմպելիք վաճառել: Այս միջոցներից շատերն արդէն գործ են դնվում

մէջ բացորոշ կերպով յայտնելով այդ չարեաց փտեցուցիչ և ապականիչ զօրութիւնը ցոյց տուեց, որ այդ ախար խախտումէ մարդուս բարոյական գոյութեան հիմունքը և ապականում է նորա մարմինն, որ տաճար է Ս. Հոգւոյն. մասնաժողովը պահանջում է որ այդ ախտին անձնատուր եղողները չընդունուին քրիստոնէական հասարակութեան մէջ, բողոքում է ամուսնութեան սրբութիւնը ստորացնող ամեն ձգտման դէմ և յիշեցնում է, որ «Աստուծոյ բարկութիւնը, ինչպէս ս. Գրքում», նոյնպէս և պատմութեան մէջ, միշտ երևացել է այն ազգերի դէմ, որոնք պատուիրազանց են գտնուել բարուց մաքրութեան մէջ և առհասարակ ըստ համոզման՝ մասնաժողովի, ուր միայն ամուսնութիւնը չունի բաւականաչափ յարգանք և սրբութիւն և մարմնոյ ախտերի վերայ նայում են ներողամտութեամբ, ընտանեկան կեանքը խախտուում է և ազգը վաղ թէ ուշ ընկնում է և կսրնչում է»։ Ժողովը առանձին ծանր ուշադրութիւն դարձրեց այս խնդրի վերայ և իւր հովուական շրջաբերականի մէջ հրաւիրում է ամենքին միացնել իրանց ուժերը բարեկամաբար պատերազմելու համար այս փտեցուցիչ և ապականիչ ախտի դէմ և «յայտնել խաչակիր պատերազմ այն մեղքի դէմ, որ ամենից աւելի պղծում է քրիստոնէի մարմինն և ապականութիւն է մտցնում ս. Հոգւոյ տաճարի մէջ»։

Ժողովի կարծիքով անբարոյականութեան ախտի դէմ՝ պատերազմելու համար գլխաւոր միջոցը պէտք է լինի ներկայ հասարակութեանց բարոյական մակերեւոյթի բարձրացնելն առհասարակ և ամուսնութեան սրբութեան զօրացումն, իրեւ եկեղեցական խորհրդի։ Բայց այստեղ ժողովը հարկից ստիպուած պիտի հանդիպի մի հասարակական երեւոյթի, որ հէնց այդ գործում ներգործում է հակառակ ուղղութեամբ։ Այդ երեւոյթն է ներկայումս ամենուրեք օրէնստուութեան մէջ նկատուող միտումն թլացնելու ամուսնական կեանքի կապերն և հեշտացնելու ապահարզանի եղանակները։ Մի քանի պետութիւններում, ինչպէս զսրօրինակ Ֆրանսիայում, ապահարզանը այն ևս յոյժ ազատ, դարձել է արդէն օրինական գործողութիւն։ Բայց որովհետև այս երեւոյթն է միայն աշկարայ զիջողութիւն օրինաց

կողմից մարմնոյ պահանջներին, ժողովը իրան պարտաւոր համարեց ենթարկելու քննութեան եւ այս նշանաւոր խնդիրը: Ուստի եւ ժողովը խստութեամբ պնդում է ամուսնութեան սրբութեան եւ անքակտելիութեան վերայ, բայցի պոռնկութեան պատճառից: Այս որոշման իրագործման համար ժողովն արգելում է եկեղեցականներին օրհնելու պսակն ամեն այն անձանց, որոնք բաժանուել են իրանց ամուսիններից ոչ պոռնկութեան այլ ուրիշ որեւէ պատճառով: Համանգլիական ժողովի այս որոշումներն աւելի նշանակութիւն եւ կշիռ են ստանում հէնց նորա համար, որ երեւցան այն ժամանակ, երբ մի փոքր սլաւոն պետութեան մէջ կատարուեցաւ ընտանեկան անախորժ երեւոյթ, որ վերջացաւ ապօրինի ապահարզանով, որ եւ աւելի վնասակար է հասարակական եւ ժողովրդական բարոյականութեան, որովհետեւ այդ ապօրինութիւնը տեղի ունեցաւ թագաւորական գահի վերայ, բոլոր ազգի եւ աշխարհի աչքի առաջ: (Այս դէպքը տեղի ունեցաւ Սերբիայում, ուր Միլան թագաւորն առանց օրինաւոր պատճառի բաժանուեցաւ իւր նստալիս ամուսնուց):

Այլ հասարակական հետաքրքրական խնդիրներից համանգլիական ժողովը ի միջի այլոց քննութեան ենթարկեց եւ կիրակէի սրբապահութիւնը: Պէտք է արդարութեամբ խոստովանել, որ Անգլո-սաքսոնական ցեղն, աւելի քան այլ ազգերն, իւր առողջամտութեամբ զնահատած է կիրակուան հանգստութեան բարոյական եւ հասարակական նշանակութիւնը՝ ուստի եւ կիրակի օրն ոչ մի տեղ այնպէս սուրբ չէ պահուում, ինչպէս անգլիական ազգի կենդրոնատեղիներում: Բայց վերջին ժամանակ, երբ ձեռագործական եռանդն եւ անխոնջ վաճառաշահութիւնն զօրացան, անյազ ազահութիւնը արհեստաւորների եւ վաճառականների չքաշուեցաւ պղծելու եւ կիրակի աւուր սրբութիւնն, որով նախնական սովորութիւնն սկսաւ թուլանալ, որուն նպաստեց մասամբ եւ ազգի կրօնական-բարոյական գիտակցութեան նուաղումն: Այս հանգամանքը շուտով գրաւեց բարիհնութեան նախանձախնդիրների ուշքն եւ զանազան երկիրներում սկսուեցաւ ջանքը վերականգնելու խախտուած սրբու-

թիւնը: Բնականաբար եւ համանգզիական ժողովը չդանդաղեց ասելու իւր հեղինակական խօսքն այս վերաբերութեամբ և նա հաստատութեամբ յայտնեց, որ անհրաժեշտ է պահպանել նախնի բարի սովորութիւնը: «Կիրակի օրուան որբապահութիւնը, ասած է ժողովի շրջաբերականում, իբրև հանգստեան, աստուածպաշտութեան և կրօնական ուսման օրուայ պահպանումն, ուղիղ յարաբերութիւն ունի և կապ քրիստոնէական հասարակութեան բարոյական բարօրութեան հետ: Մենք նկատեցինք վերջին ժամանակ աճող թուլութիւնն, որ սպառնում է այդ օրուան սուրբ բնաւորութեան: Մենք խստութեամբ յանդիմանում ենք այդ ձգտումն: Մենք յորդորում ենք հասարակութեան անզբաղ դասակարգերին չխլելու ուրիշներից, իրանց անձնասիրութեամբ և շահամոլութեամբ, հանգստեան և կրօնի բարեյաջող ժամանակը: Խանութատէրերին և արհեստագետներին հրաւիրում ենք եռանդով պաշտպանել իրանց ծառայողների և մշակների այդ սրբազան իրաւունքը: Տէրունական օրը մեր ամենաթանկագին ժառանգութիւնն է: Ով ի չարը գործ կդնէ այս ժառանգութիւնը, ընկնումէ խիստ և զարհուրելի պատասխանատուութեան ներքոյ: Այս խրատն ու յորդորը ամբողջապէս վերաբերելի է և մեր գործարանատէրերին ու խանութատէրերին, որոնք աւելի և աւելի նեղում են մշակ մարդոց կիրակուայ աշխատանքներով, զրկելով նրանց յաճախ միջոցից այցելելու Աստուծոյ տաճարն և ազատելով նրանց աշխատանքից հէնց այն ժամանակ միայն, երբ բացուում են գինետների և այլ այսպիսի քարէֆարձական հաստատութեանց դռները:

Բոլոր այն և սոցա նման խնդիրներն, որոնք քննութեան առաւ ժողովն, ամենից լաւ կարող են վճռուել կրօնական-բարոյական կեանքի կանոնաւորուելովը, ուստի և ժողովն առանձնապէս ուշադրութիւն է դարձնում այս հանգամանքի վերայ: Նա ցանկանում է, որ կրօնի հիմունքը խորն և որոշակի տպաւորուեն ժողովրդի գիտակցութեան մէջ, ուստի և առանձին ուշադրութիւն դարձնում է այն միջոցների և եղանակների վերայ, որոնք կարող են հասցնել այս մեծ և ցանկալի նպատակին:

Սրան հոտանելու համար եկեղեցականը և աշխարհականը պէտք է սերտութեամբ միացնեն իրանց ուժերն և ամէնից առաջ ծնողաց սուրբ պարտականութիւնն է իրանց զաւակաց հաղորդել քրիստոնէական հաւատի և բարոյականութեան սկզբունքները: Կիրակի օրուան դպրոցները համարուում են զօրեղ միջոց աւուղջամիտ կրօնական-բարոյական սկզբունքների պահպանման և տարածման համար: Սոցա մէջ ծխական քահանայի մասնակցութիւնն իբրեւ աշակերտաց խրատութիւն և ուսուցչաց ղեկավարի, իբրեւ պարտականութիւն դնում է ժողովրդ քահանայի վերայ: Սուրբ Գրոց ուսումն իբրեւ գլխաւոր աղբւր կրօնական-բարոյական գիտութեան համարուում է և ժողովրդ յայտնում է խորին ցաւ, որ վերջին ժամանակ աւելի լաւ գործի յարմար եւանդով բանապաշտ (рационализм) մատենագիրներն և կրթիկոսները ջանք են անում խախտելու հաւատը գէպի սուրբ աղբւրը հոգեւոր կենաց և նուաղեցնելու դարաւոր յարգանքը գէպի Ս. Գիրքն, որ գերբնական յայտնութիւն է: Ժողովը հրաւիրում է եկեղեցականաց, համաձայն հօտի կարեաց, պաշտպանել Աստուծոյ խօսքը յարձակմանց դէմ, բայց չխորատուղիլ նոր տեսութեանց մանրամասն բացատրութեանց մէջ, որպէս զի չլրգովուի ու չպղտորուի քրիստոնէից հաւտացող խիղճը: Այս գործունէութիւնն աւելի արգիւնաւոր և յաջող անելու համար, ժողովը կարեւոր համարեց կանոնաւորելու վիճակների և ծխերի, եպիսկոպոսների և սուրին աստիճանի եկեղեցականաց փոխադարձ յարաբերութիւնը և սորա համար անհրաժեշտ է համարում նուիրապետական կարգի մէջ աւելի խիստ հպատակութիւն պահպանել, յայտնելով, որ ծխական եկեղեցականաց աւելի ճիշդ և խիստ կախումն իրանց վիճակաւոր եպիսկոպոսից ազատ կալահէ եկեղեցին շատ տխուր աղմուկներից, որոնք յաճախ խանգարում են եկեղեցական-կրօնական կեանքի խաղաղ և կանոնաւոր ընթացքը:

Ինչպէս երեւում է վերոյիշեալներից, անգղիական հասարակութեան եկեղեցական-կրօնական գործիչները մեծ ջանք գործ պիտի դնեն, որ պահանջում է բոլոր ուժերի լարումն: Այսպիսի հանգամանքներում համանգղիական ժողովը չէր կարող

առանց ուշադրութեան թողնել եւ այն տխուր երևոյթն, որ զանազան կրօնական-բարոյական խառնակութեանց դէմ պատերազմի յաջողութիւնը ջլատուում է այն եկեղեցական-կրօնական բաժանմամբ, որ տիրապետում է թէ Անգղիայի մէջ և թէ այդ ցեղի բնակարան եղած այլ երկիրներում: Կրօնի և բարոյականութեան նախանձախնդիր պաշտպանների գործը շատ կշեշտանար, եթէ նոցա ուժերը չջլատուէին փոխադարձ վէճերով և աղանդաւորութեամբ, որոնք կրճում են եկեղեցական կեանքի հիմունքը: Ուստի և ժողովը ջանք գործ դրեց այդ բաժանեալ ուժերը միացնելու համար, սրբան այն հնարաւոր է մեր ժամանակում և առաջարկեց ընդարձակ ծրագիր, որով նա հնարաւոր է համարում միացումն կատարեալ: Սորա համար նա բաւական է համարում, որ անգղիական եպիսկոպոսական եկեղեցուց անջատեալներն ու այլակրօնները ընդունեն. 1) Ս. Գիրքը—Հին և նոր ուխտի—իբրեւ կանոն հաւատոյ և բովանդակող իւր մէջ ամենայն, ինչ կարեւոր է փրկութեան համար. 2) Առաքելական հանգանակը մկրտութեան ժամանակ և Նիկիականը իբրեւ բաւարար բացատրութիւն քրիստոնէական հաւատոյ. 3) անհրաժեշտ խորհուրդ ճանաչուեն մկրտութիւնն և հաղորդութիւնն իբրեւ Քրիստոսապիրք. և 4) պատմական յաջորդական եպիսկոպոսութիւնը:

Համանգղիական ժողովի մասնաժողովը քննելով մարդկութեան ներկայ վիճակն և գտնելով, որ ներկայումս ազգերն աւելի սերտ յարաբերութեան մէջ են միմեանց հետ, ուրեմն բնականաբար և մի ազգի, մանաւանդ աւելի քաղաքակրթեալ ազգի, մէջ տարածուած ախտը հեշտութեամբ հաղորդուումէ միւս ազգերին էլ, հարկաւոր է համարում, որ ոչ միայն անգղիական եկեղեցին, այլ և միւս եկեղեցիք ևս միացնեն իրանց ուժերը համամարդկային ախտերի դէմ պատերազմելու համար: Սորա համար մասնաժողովը առաջարկում է յարաբերութիւն ունենալ այլ եկեղեցեաց, մանաւանդ արեւելեան եկեղեցեաց հետ:

Յայտնի է որ անգլիական մասնաժողովի քննութեան առաժախտերը օրից օր զօրանում են և մեր ազգի մէջ: Ո՞ր հայ մամուլի մէջ կարելի չէ գտնել գանգատ հայ ազգի օրից օր բարոյապէս ընկնելուն, նորա անտարբերութեան դէպի հասարակական գործերն և դէպի եկեղեցին, որ հայ հասարակութեան մէջ չէ նկատուում տմուսնական կապերի թուլանալը, գէթ մի քանի անհատների մէջ, որ հասարակութեան մէջ չէ լըսուում ծնողաց գանգատն իրանց զաւակաց ուղղութեան վերայ: Բայց այս ամենի դէմ կանոնաւորապէս պատերազմ և նրանց առաջն առնելու համար ջանքեր չեն լինում, ուստի և այդ ախտերը բնականաբար պէտք է օրից օր զօրանան: Ախտը եթէ չբժշկուի, աւելի կվարակուի:

Այլ թէ այդ ախտերը մտել են հայ ազգի մէջ, դա շատ բնական է: Քանի որ հայ ազգն ինքն իր մէջ կենդրոնացած, օտարներից անջատ կեանք էր վարում, օտար ախտեր դժուար էին նորա մէջ մուտք գործում, բայց երբ հաղորդակցութեանց հեշտութեամբ և ժամանակի պահանջմամբ նա սկսաւ սերտ կապ հաստատել օտար ազգերի հետ — բնականաբար նորա կեանքի մէջ պէտք է մուտք գործէին և նոցա թէ թերութիւնք և թէ առաւելութիւնք: Մարդս ամեն տեղ մարդ է և այն թոյլ արարած, ենթարկուած զգայականութեան: Քանի որ մենք Հայերս ստիպուած ենք և անհրաժեշտ հարկաւորութիւն ունենք օտարների հետ յարաբերութեան մէջ լինելու — նոյա ախտերը պէտք է մտնեն և մեր մէջ ու խախտեն մեր հասարական բարոյական հիմունքը: Այդ վնասից ազատ մնալու համար մեզ կմնայ միայն ի գործ դնելու եւ այն միջոցներն նոցա դէմ, որ անգլիական մասնաժողովը որոշել է իւր ազգի մէջից վնասակար ախտերը արմատախիլ անելու համար: Ուրեմն հայ ազգն ապագայ կատարեալ բարոյական անկումից և կորնչելուց ազատելու և նրան լաւ ապագայ պատրաստելու համար պէտք է եւ Հայ եկեղեցականք ու աշխարհականք միացնեն իրանց ուժերը պատերազմի համար վնասակար հոգեկան և մարմնաւոր ախտերի դէմ: Մտողք առանձին ուշք պիտի դարձնեն իրանց զաւակաց ի մանկութենէ բարոյականութեան սկզբունք

հաղորդելու թէ խօսքով և թէ օրինակով: Դպրոցների հոգաբարձուք, խնամակալք, կառավարիչք և ուսուցիչք, փոխանակ անձնական և մասնաւոր ինտրիգների ասպարէզ անելու իրանց յանձնուած դպրոցները, պէտք է աշխատեն աւելի սոցա մէջ ապաւինուած հայ ապագայ սերնդի մտաւոր և բարոյական կրթութեան համար: Եթէ մեր եկեղեցականք, ծնողք և հայ մանկուոյ կրթութեան աշխարհական պաշտօնեայք հոգ չտանեն իրանց պարաքը ճշտութեամբ և խղճի մօռք կատարելուն, մեր ապագայն կլինի բարոյական անկումն և կորուստ: Իսկ այդպիսի դէպքում պատասխանատուութիւնն այն անձոնց, որոնց անհոգութեամբ և անտարբերութեամբ կտուժէ խեղճ ազգը—մեծ կլինի թէ Աստուծոյ և թէ պատմութեան տուտ: Այս վարչութիւնի պատասխանատուութիւնը թող հայ եկեղեցականաց և աշխարհականաց մտածման առարկայ դառնայ և ղգաստանան, քանի որ դեռ ուշ չէ:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

... Խճագիւր Տէր,

Հայք ինքնավարութենէ զրկուելուց 400 տարի յետոյ, յաւարա 18րդ դարու երբ արդէն ենթարկուած էին ազգի ազգի տանջանաց, . . . երբ Օսմանեան կառավարութիւնը նոր սկսեր էր ձեռն կարկառել Հայաստանի այդ հեռաւոր գաւառաց վրայ, դարձեալ պարսից և ռուսաց հետ անդադար պատերազմներու միջոցին քիւրդ տեղակալ պէյերու և գունդազունդ աւազակաց խմբերու ձեռք որպես համիլէ կը դառնային, մինչ ցթանդիմաթի հաստատութիւնը, որ հետզհետէ նոցա առաջ քն առաւ, հայքն ազատելով իրենց նախկին անտանելի վիճակէն, որ ըստ կարեաց ձեռն արկի գրել, որ Ժամանակի տգիտութեան առթիւ դուրս է մնացած նոր պատմութեան տեսութիւնից:

Որին թէպէտեւ չկրցայ այն կենդանի գոյնն ու նկարը տալ՝ որպէս պարտ ու պատշաճն էր, բայց և այնպէս «Նկարագիր Ս. Յովհաննու վանուց և վիճակի նորին Բագրեւանդայ» անուն վերնագրով պատմական յօդուածն իւր հետաքրքրական բովանդակութեամբն ևս ոչ նուազ լոյս պիտի